

"וישכנו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים..." (בראשית כ"ה, יח)

## מאת

## מנשה הראל

היא חומת ההרים ממערב לרמת א־תיה מואדי ע'רנדל ועד לחוף הים, ונימוקם הוא שחומת הרים זו רחוקה למדי מנבול ארץ מצרים.

בבראשית כ"ה, יח נאמר: "וישכנו בני ישמעאל) מחוילה עד שור אשר על פני מצרים". מכאן משתמע ששור סמוכה למצרים. כאשר ברחה הגר מפני שרה נאמר: "וימצאה מלאך ה' על עין המים במדבר על העין בדרך שור" (ט"ז, ז). מכאן נמצאנו למדים ש"דרך שור" נתמסכה מכאר שבע, שהיה אחד ממקום מגוריו של אברהם, ועד מצרים. מקום שני של מגורי אברהם הוא בגרר, בין קדש ובין שור (כ', א). הגר היתה מצרית (ט"ז, ג) ונבנה ישמעאל לקח לו אשה מארץ מצרים (כ"א, כא) ושטח נדודיה של הגר היה בין קדש וברד (ט"ז, יד). כלומר – בדרך למצרים.

לפי זה נאמר ש"דרך שור" עברה למערב הרי א־רחה ולמזרח הרי ילק וחלל בכון לקדש ברנע. ממזרח להרי ילק וחלל מצויים עינות מים ובארות מים שעוברי דרך יכלו להרוות את צמאתם בהם, חולות המדבר הנודדים אינם מכסים את מקורות המים, שלא כמו ממערב להרים אלה, המוצפים דינות, המקשות על המעבר בהן. המהלך למרגלות המזרחיים של הרים אלה אינו תועה לעולם, כי הוא מהלך לפי כיוונם המוגדר והברור. העובר בדרך זו יכול היה מראשי ההרים במרחק רב.

סיוע לזיהוי של מדבר שור אנו מוצאים

במסע בני ישראל ממצרים לארץ כנען נזכרים שבעה מדבריות, מהם חמישה גדולים, והם: שור, סין, סיני, פארן וצין, ושנים קטנים הנבלעים במדבריות הגדולים: מדבר אתם נכלל במדבר שור, (נס מרה במדבר אתם שלפי במדבר ל"ג, ח הוא נס המים שלפי שמות ט"ז, כב אירע במדבר שור), מדבר קדש נכלל במדבר צין והוא שם מקומי, הקשור בקדש. חמשת המדבריות הגדולים שבסיני נקראים על שמות עצמים בולטים וצמחים, לעומתם שבעת המדבריות שביהודה נקראים על שם הערים הראשיות שבגבולן. במאמר זה נשתדל לאתר את מדבר שור ואת מדבר חוילה, שטח המחיה של בני ישמעאל, לפי הידיעות שבמקרא, ההסבר האטימולוגי והתנאים הגיאוגרפיים.

הוראתה של התיבה "שור" בעברית, וכן בארמית, הוא חומה; הוראה נוספת – להביט, להשקיף ויתכן שקיים קשר רעיוני-הגיוני בין החומה הגבוהה, הבנויה בידי אדם – חומת הרים טבעית – שממנה ניתן להשקיף למרחקים לבין שור – לראות. זוהי גם המשמעות של אָשָׁאֵר (אֶשָׁר) שפירושה להראות. ולדוגמה: תהלים צ"ב, יב: ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני, כלומר: תצפית על האויב הצופה ממקום גבוה. או שיר השירים ד', ח: "תשורי מראש אמנה, מראש שניר וחרמון".

על יסוד זה ניתן לשער שחומת הנבעות אשר ממזרח לאנגמים ולאורך תעלת סואץ בימינו היא חומת שור, שהנגה על גבול מצרים ממזרח<sup>1</sup>. פלמר<sup>2</sup> והול<sup>3</sup> סבורים שחומת שור

1. J. Simons, The Geographical and Topographical Texts of the Old Testament, p. 251

2. E. H. Palmer, The Desert of the Exodus, p. 44.

3. E. Hull, Mount Seir, Sinai and the Western Palestine, p. 32.

[2]

"וישכנו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים..."

אחר - בראשית י', 2 - ישבו בחוילה בני חם, כוש, סבא וסבתה וגו'.

לפני שאנו באים לאתר את מקומה של חוילה נברר לנו מהי הוראתו של שם זה.

מסתבר שהשם חוילה בא מהמלה חול<sup>10</sup>; תכונתו של החול היבש בארצות השחונות לנוע ולהתגלגל ברוח ולעבור ממקום למקום.

מכאן שהמושג לחול במחול, להתנועע ולהתנווד ולעבור ממצב למצב. זוהי

משמעות המלה... *حَوْل* בערבית - הפוך,

טובב; וכן המלה הערבית *حال* משמעותה לעבור ממצב למצב או טיט, אפר חם.

בהוראה זו נבין את דברי המשורר בתהלים כ"ט, ט-כ: "קול ה' יחיל מדבר, יחיל ה' מדבר קדש, קול ה' יחולל אילות".

לפי זה נאמר שחוילה יכול להיות שמו של שטח החוליות הנודדות שנוצרו מהתפוררות

אבן החול הנוכית הפריכה. הרי אבן החול מתפשטים מזרחה ומערבה להרי אדום ומדין,

וכן בדרום מצרים חולות נוביה, ששם נמצאת ארץ כוש הנזכרת בבראשית י', 7. לכן עלינו

להסתייג מדעתו של מוסיל<sup>12</sup>, המזהה את חוילה עם ערביה פליקס שבתקופה הקלסית

או ג'ד שבימינו. גם לא נוכל לקבל את דעתו של וינט<sup>13</sup> המזהה את חוילה בשני מקומות:

(א) בסביבת הנהר אוויליס, ע"י הנמל סילה בחוף האפריקאי של ים סוף, כ-130 ק"מ

מדרום לבאב אל-מנדב<sup>14</sup> וזה צריך להתאים - לדעתו - לנאמר בבראשית ב',

יא; י', 17; (ב) המדבר הגדול הידוע בשם רובע אל-חאלי, שזה צריך להתאים לנאמר

בבראשית כ"ח, יח. ויהויים אלה אינם מתאימים למצב הדברים המסופרים במקרא.

לא לגבי נדודי בני ישראל ולא לגבי מלחמת שאול בעמלק.

בשמות ט"ו, כב שם נאמר: "ויסע משה את בני ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור

וילכו שלשה ימים ולא מצאו מים", כלומר - מדבר שור הוא סמוך לים סוף ואין בו מים.

הנחתנו היא שים-סוף הוא האגמים המרים ומדבר שור משתרע ממזרח לגבעות של

האגמים המרים, בעיקר - בחלקן הדרומי, כי הן נישאות מן הגבעות הצפוניות ומשמשות

כחומה בפני הנוודים הבאים למצרים מצד מזרח, ובקרבתן אין מקורות מים.

לכן לא נוכל לקבל את דעתו של ברטלט<sup>15</sup>, המזהה את מדבר שור באזור

צפוני-מזרחי של מפרץ סואץ, דרומית לעין חוורה, בקרבת אבו-זנימה של ימינו, כי

בשפכי הנחלים היורדים למפרץ סואץ ניתן לגלות מים, ובעיקר - בימות האביב. לפי

המבנה הטופוגרפי נמשכה, "דרך שור" מבאר שבע וקדש לחבל הדרומי של האגמים,

ולא לצפוני. זוהי גם דעתם של וולי ולורנס<sup>16</sup>, הסוברים של"דרך שור" לא היה מגע עם

דרך החוף<sup>17</sup>, היא עברה לאורך ג'בל חלאל וילק למצרים<sup>18</sup>. מקומה של אלים, המזוהה

על ידינו<sup>19</sup> עם עיון מוסה, הוא לפיכך בין מדבר שור ומדבר סין (שמות ט"ו, כז; ט"ו,

א; במדבר לג, ט).

על מקומם של בני ישמעאל נאמר (בראשית כ"ח, יח) "וישכנו מחוילה עד שור אשר על

פני מצרים". העמלקים יורשים את מקום בני ישמעאל ועל מקומותיהם נאמר (שמו"א ט"ו,

ז) "ויך שאול את עמלק מחוילה בואך שור אשר על פני מצרים". בשני פסוקים אלה

מדובר על חוילה במרחבי סיני. לפי בראשית י', כט ודבה"א א', כג ישבו בחוילה שבדרום

בני יקטן בן שם; בבראשית ב', יא נאמר על ארץ החוילה "אשר שם הזהב". לפי מקור

14. מ. הראל, מסעי סיני ע"ע 198-203.

15. S. C. Bartlett, From Egypt to Palestine through the Wilderness & the South Country, p. 183.

16. C. L. Woolley & T. C. Lawrence, The Wilderness of Zin, p. 93.

17. ראה שם מפת רב א-שור. 18. שם ע' 44.

19. מסעי סיני ע' 232/3.

10. Fred V. Winnet, The Arabian Genealogies of the Book of Genesis, בקובץ לכבוד Herbert

11. מקשרו עם רובע אלהאלי שבדרום ערב. 12. מציינן שמקור המילה חוילה היא חול ומשמעה אזור של חוליות, והוא

13. מילון אל-מונג'ד, כ"כ = עבר ממקום למקום = עבר ממצר למצב, משמעו מעבר ממקום למקום =

הנה, הווי אותו. 14. A. Musil, The Northern Hegaz, p. 261. 15. שם ע' 179.

16. G. A. Smith, Atlas of the Historical Geography of the Holy Land, London 1915, במפה 6, הדנה

בעממי התנ"ך מזהה את חוילה האחת בצפון ערב כדרום האיל, והשניה כדרום נאב אל-מנדב באווליס, שהיא הנמל המורגני זייל.